

ІВАНКА І ЦАР ПОГАНИЙ

УДК 821.161

Г82

Гриценко О., Філі Л.

Г82 Іванка і Цар Поганин : повість-казка. Київ :

Видавництво Ліра-К, 2023. 130 с.

ISBN 978-617-520-412-2

Іванка з дитинства мріяла стати козаком і боронити рідну землю, однак порядки забороняють жінкам перебувати на Січі. Дівчина ніяк не може змиритися з нав'язаною їй роллю – займатися хатнім господарством і готуватися до заміжжя. І коли її коханого викрадають поплічники зловісного царя Поганина, Іванка у товаристві відомих героїв-січовиків кидається на допомогу. Чи зможе дівчина стати побратимом славетним козакам, чи вдасться їй визволити коханого з поганинських лап і чи приймуть її до бойового братства Січі? І головне – чи зможе вона залишитися сама собою за будь-яких обставин?

УДК 821.161

ISBN 978-617-520-412-2

© Гриценко О., Філі Л., 2023

© Видавництво Ліра-К, 2023

Лицар без страху і догани

...Поле бою люто клекотіло й вирувало. Навсібіч розліталися порубані жовті голови, шабля свистіла не знаючи спочинку, ряди ворогів рідшали один за одним. Вояка сам-один став супроти цілої орди, щоб не пустити її до своєї рідної Яворівки.

– Аааа-на тобі! Тримай, клятий бусурмене! Знатимеш, як землю рідну топтати! – мужній лицар перевів подих і опустив шаблю, щоб поправити шаровари...

– Іванко!!! Що ти твориш, вража дівко?! – розітнув бойову обстановку жіночий голос. – Я її послала бурячки полоти, а вона оно соняшники мені толочить! Ну начувайся ж, зілля!

Ставна жінка у барвистому очіпку на бігу розв'язала фартуха й замахнулася на «мужнього лицаря». Той злякано позадкував, розвернувся і кинувся навтьоки так швидко, що згубив смушеву шапку. На волю одразу вирвалася роз-

патлана русява коса. Але не до головного убору – сердита жінка схопилася за соняшникову палицю і вже от-от мала наздогнати хороброго воїна! Те, що видавалося червоними шароварами, розв'язалося і виявилось довгою спідницею. Дівка, яка ховалась під шапкою та несправжніми штаньми, лаючись, підбрала поділ і хутенько стрибнула в зарості кропиви біля городу з потрощеними соняшниками. Бо кропива хоч і пече, але то пусте порівняно з гнівом матері, знаної в селі як тітка Василина.

– Господи, Іванко! Ну що ж за лобуряка з тебе росте? – відсапуєчись, бідкалася жінка у бік припишклих чагарів. – На осінь свати, може, прийдуть, а в тебе ще придане не готове! Де це бачено, щоб дівка із шаблюкою носилася замість весільні рушники вишивати? – тітка Василина заломила руки й усілася на зігріту сонцем землю.

– А ... а що я – не встигну у той заміж, нечечко? – визирнула скуйовджена русява голівка із захисних чагарів. – Усе одне й те саме: шити-прясти-варити... нудьга зелена, як оці кущі! Бісова погань!

– Не лайся, а то ще накличеш якусь погань!

Тітка Василина замахнулася фартухом, і голівка сховалася. Жінка сердито продовжувала:

– От постарієш, тоді й будеш пасталакати, що треба, а що не треба. А зараз приведи себе у божеський вид і берися до рушника!

Кущі заперечно сколихнулися. Тітка Васирина остаточно знавісніла від постійного непослуху, крекчучи, підвелася.

– Хто на осінь перший сватів зашле, за того й віддам! – тупнула ногою.

Іванка як ошпарена вискочила з кущів, розкрила рота, щоб заперечити проти наруги, але тітка Васирина розсердилася не на жарт:

– І шаблю батьківську віддай сюди! Негайно!

Тітка Васирина витягла натруджену руку. Іванка завагалася, хотіла вчинити по-своєму, як завше, але такою розгніваною матір вона ще не бачила. Отож слухняно простягнула їй свій єдиний скарб – зброю. Про що одразу ж пошкодувала, але не видирати ж тепер її!

Василина взяла шаблю, невмілим рухом сховала за спину. Важко підвелася і зі звичними причитаннями «от мене не стане, хто про тебе подбає, таку?» почалапала до хати. Іванка прикро оглянула бойовище із полеглими соняшниками, взяла одну палю й теж побрела додому, наступаючи на зелене листя непалотих бурячків. Який заміж, коли довкола стільки ворогів?! Он того місяця, розказували, налетіли на сусідське село Гмирівку, дівчат покрали!

Від роздумів її увагу відвернув здоровецький чорний кіт, який сидів на стрісі їхньої чепурної хатки, прямо над гніздечком з ластів'ятами. І тягнув пазуристу лапу прямо до пташенят! Іванка, не роздумуючи, схопила перше, що потрапило під руку, – глиняний горщик з тину. Розмахнулась і жбурнула прямісінько під хвоста волохатому шибенику. Трохи промазала, глечик розлетівся на друзки, котяра зашипів, задрав хвоста й кинувся навтьоки. Іванці навіть здалося, що він пригрозив їй лапою.

– Мишей би ловив, а не пташок! – дівчина не втрималася й гукнула котові навздогін. – Вони ж такі огидні, брр!

Іванку аж пересмикнуло, але потім вона присоромлено замовкла. Бо ж не годиться навіть тваринам знати, що миші – це єдине, кого вона боїться. Ну і ще власну матір. Куди ж вона шаблю подіне, цікаво?

Іванка припала до тьмяного віконця їхньої хати, дивилася, як мати ховала зброю до великої скрині в кутку. Замкнула на великий ключ, почепила до коралів та дукачів на шиї, вийшла на поріг. Іванка відскочила од вікна, зробила вигляд, що її дуже цікавлять ластів'ята під стріхою.

– Господи, а це ще хто накоїв?! – Жінка тримала в руках уламок горщика. – Уже майже всі перетрощила!

Іванка винувато глянула на самотнього горщика, який ще стримів над тином. Бісова погань би вхопила весь цей посуд! Але змовчала. Останній горщик має вціліти, бо матір ще гірше заміжжю вигадася! Якщо є куди гірше, звісно.

– Мерщій до хати, та до роботи берися! А я до тітки Марії сходжу, може, якусь травичку дасть, щоби розум моїй єдиній дитині повернула. Бо правду люди кажуть – на кукурудзу тебе мало ставила в дитинстві!

Тітка Васирина вийшла з двору, підперла хвіртку патином й гукнула до неї:

– Щоб до вечора рушник був готовий! А повернуся – познімаю ті забавки твої зі стіни, щоб не задурювали нерозумну твою голову! З хати ані руш! Бровко наглядатиме!

Дісталоя на горіхи

Іванка кулею влетіла до хати, щоб мати припинила лементувати на всю вулицю. Великий рудий собацюра слухняно влігся на ґанку перед різьбленими дверима, загарчав, виконуючи наказ господині.

Сердита дівка витягла із закутка недовишитий рушник. Може, якщо впорається з ним до вечора, мати охолоне й не чіпатиме ще один її скарб? Взялася за голку, спробувала себе налаштувати на роботу так, як це робили її подружки.

– Звечора тривожного а-а-аж до ранку-у,
Вишивала дівчина ви-и-и-шиванку-у..., – затягла Іванка.

Голос мала приємний, дівчата її частенько просили до гурту на свята. Проте юнка воліла тинятися біля січовиків, які час од часу заїздили до Яворівки. Або слухала співи-оповіді мандрівних кобзарів про славетних козаків: Вітра, Хима та Підкову, про їхні звитяжні подвиги. Трійцю зна-

менитих січовиків боялись усі вороги землі української, на них покладали надії на захист старі й малі. І вона, хоч і дівчина, теж прагнула стати такою ж сміливою та звитяжною. Навіть випросила у матері грошей на три мальовані дерев'яні дощечки із зображенням прославлених лицарів.

Іванка скрикнула: на біле полотно упала яскраво-червона краплина крові. Голка не слухалася вогонь-дівки й шпигонула її за пальчик, покарала за неуважливість до кропіткої праці.

– Ненавиджу шитво! Ну чому, чому я мушу це робити? Який злий чоловік придумав, що на Січ жінок не беруть?! – Іванка підвела свої пронизливо сині очі до портретів на покутті. Це була їхня з ненькою мирна угода: Іванка спершу купує дощечки із зображеннями Підкови, Химата Вітра, а потім вже береться лаштувати придане. Але ці проклятущі рушники ніяк не хотіли вкриватися чарівними візерунками, що мали дарувати подружжю довге та щасливе спільне життя. Бо ж вишивальниця не цього прагнула. Вона не Марічка чи Вівдя, які тільки й теревенять про хлопців та сватання. А мати силкується сплавити заміж і її. Набридла хіба?

Сльози набігли на очі дівчини: якби її батько не загинув, захищаючи Яворівку, він би точно умовив дружину дати їхній доньці спокій. Крізь мокре марево Іванці здалося, що мальовані на

дощечках картини ожили. На цій спритний Вітер обводить довкола пальця ворожих шпигунів, і вони обходять село стороною. Ось дужий Підкова одним махом долає величезного, як гора, Удмур-пашу, до цього непереможного й відомого своїм звірячим ставленням до полонених. Тут характерник Хим легко, ніби в танці, ухиляється від стріл передових вершників загарбника. І ще й наводить на них мару, від якої вони так лякаються, що затоптують своїх же соратників... Устигає глянути з дощечки на Іванку з осудом: мовляв, не козацька це справа, дівко, сльози лити.

Із задуми Іванку вивів Бровковий гавкіт. Дівчина повернула голову до вікна: біля плоту хтось маячив. Іванка пожбурила кляте шитво знову в куток, утерла сльози пеленою сорочки, визирнула з хати.

– Бровку, я гляну, хто там!

Собацюра коротко рикнув: мовляв, лише глянь – і знову до хати.

– Іванко! Пс! – пролунав з вулиці чийсь скрадливий голос. – Бачив, тітка Василина пішла з хати, то вийдеш гуляти нарешті?

Іванка підійшла до тину, завітчаного різнобарвними мальвами. Чорти принесли Семена, хлопака, що живе за дві хати від них. Парубійко відразу почав заливатися соловейком, намагаю-

чись викликати юну бешкетницю прогулятися уздовж річечки. Хоч Семен на два роки й старший, та ще таке дитя, думала собі Іванка, перебираючи пелюстки мальв. Геть зелений, жодного разу на Січі не бував, а теж, бачте, натякає, що сватів зашле по неї... А мати ж погрожувала, що видасть. Хоча їй заміж не хочеться. Анітрішечки. Хіба що за... Але ні. Спершу вона у похід сходить, а потім, може, й заміж. Як її покличе той, від кого серденько тріпотить сильно-пресильно. Так, як і від думки про те, що от летить вона степом на баскому вороному коні і від одного її погляду вороги розбігаються хто куди... Іванка мимохить замахнулась на уявних супостатів. Із мрій її висмикнув голос Семена, який сапонувся назад.

– Усі дівки як дівки, а ти, Іванко, хоч і моторна, але якась навіжена! Правду моя матуся каже! Я ж, може, женитися хочу!

– Пхе! З-під матеріної спідниці одразу під жінчину? – підділа хлопця Іванка. – Ти спершу випробування пройди, козаком стань, а потім вже до дівчат підкочуй. Бо дружина змучиться тебе захищати від кривдників!

Іванка заливисто розсміялася, згадавши, як торік вона врятувала хлопця від шаленого когута, якого боялися усім кутком. Семен ображено насупився, бо теж пригадав. Розтулив рота, хотів сказати, що він уже не боїться лютих птахів.

Аж Іванка тицьнула щось йому у руки – єдиний горщик з тину.

— Нащо він мені?! – здивувався хлопець.

– Уяви, що це гарбуз. Ну ті, що на городі, трохи постраждали від шаблі... Все, мені час повертатися до праці...

Раптом Іванка вмовкла: із-за левади долинули далекі звуки сопілки. Семен помітив, як змінилося обличчя його любки – із насмішкуватого воно стало замріяним.

– То он ти чого така непривітна... Хочеш проміняти хазяйновитого хлопа на музику?

Семен зло торохнув горщиком об землю.

«Ну, все, матір мені точно не подарує останнього горщика...» – відсторонено подумала Іванка, слухаючи далекі трелі пастушої сопілки.

– Біжи скоріш додомцю, бо мамка насварить! – гаркнула на Семена.

Із-за тинів повигулькували цікаві носи сусідів. Семен стиснув кулаки, обернувся, гукнув:

– От поїду на Січ, там саме козаків набирають! Ще плакатимеш за мною! А тебе ніколи в козаки не візьмуть!

Сусіди ще вище повитикали голови, адже розваг на селі мало, а тут сварка намічається. Буде про що поговорити на тирлі. Та й Семен підібрав таку шпильку, яка точно мала допекти неприступній дівчині.

Але Іванка вже майнула до своєї хати, пробурмотівши собі під носа пару кпинів на адресу Семена та прокльонів тим, хто дівок у козаки не бере.

Не дивлячись на докірливе обличчя Вітра з дощечки, Іванка винесла надвір величезного маслака з борщу.

– Бровкуню, я ненадовго відійду, можна? Ти доки це доїси, я вже в хаті сидітиму, наче квочка на яйцях. Мама ще не наговорилося з тіткою Марією, нескоро прийде. Добре? – лебеділа до собаки, пестила його і вмовляла. Кудлань трохи ошелешено поглядав на дівчину: що це вона така добра нині? Потім розімлів, здався, узяв кістку й улігся біля буди.

– Я скоро, обіцяю!

Іванка підстрибом гайнула до левади, не помічаючи, що за нею спостерігають злі зелені очиська. Зате Бровко нашорошився, покинув своє підношення, скочив на лавку біля стіни, а звідти – на комин і на дах. Однак трохи не встиг: лиш у зубах зостався жмут чорної смоляної шерсті. Хату раптово накрила величезна тінь, Бровко підібгав хвоста, скочив на землю й забився до буди, бо kota підхопив той, з ким вірний пес не зміг би міряться силами. Тільки йому й лишалося, що загавкати вслід прояві, яка швидко полетіла геть...

Біла ворона

Іванка ж мчала через леваду й не бачила, що чорний котисько, посмиканий Бровком, ошивався вже аж за селом. Де їй було чути, як він чи то нявчав, чи то говорив до когось людською мовою. Дівчина дуже здивувалася б такому швидкому перенесенню! Але змогла би розібрати слова, що незрозуміло як вилітали з котячої пащеки:

– Я все розвідав, мур-няв, лети скорее, поки все собраліся! – і дивлячись услід здоровецькій тіні, що здійнялася в небеса, чорний поганець гидливо сплюнув. – Мішей-ей лові, тьху-ти! Вот я вам покажу мішей!

Та Іванка цього не бачила, летіла швидше вітру. Чисті звуки сопілки ставали все голоснішими. Вона солодко тужила і гірко раділа, брала за душу й підносила до небес, колисала на своїх крилах і різко опускала на грішну землю. Іванка стала як укопана і заслухалась: ох же ж і виводить, дідько би його побрав! Хоча ні... про що

це вона? Правду матуся каже, треба стежити за язиком, бо хіба можна під таку чарівну музику думати про нечистого?

Іванка рушила далі через гайок, розмірковуючи – а раптом саме для неї створив цю мелодію сопілкар? Ото було б добре, вона б на радощах його навіть розцілувала! От, їй-Бо, не побоялась би нікого! Хоча вона й так нікого з людей не боялась і не соромилася... а от побіля НЬОГО ставала сором'язливою і наполоханою. Забувала усі слова і дихати часом теж забувала. Але ж якщо вона не вибереться найближчим часом із села, то мати її таки видасть заміж, бо слів на вітер ніколи не кидала. А якщо вибереться, то ВІН може покликати іншу заміж! А треба, щоб ВІН її, Іванку, дочекався зі славного походу на... ну, хто там нападе, того воювати вона й піде! Зараз або ніколи! ВІН має бути сам.

Сопілка знову заграла веселої, Іванка розсунула гілки й побачила на галявині стадо пухнастих овечок. Посеред них із сопілкою походжав їхній повелитель – чабан. У дівчини знову перехопило подих, але вона взяла себе в руки: козак нічого не боїться! Зірвала великий червоний мак, всунула в косу, так-сяк поправила її й рушила до хлопця.

– Привіт, Андрію! – спробувала голосно сказати вона, але з рота вирвалося тільки несміли-

